

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 50
Sayfa/Page: 141-162
ISSN: 1302-6879

Osmanlı Devrinde Mahmudî (Hoşab) Beyliği* Mahmudî (Hosab) Principality in the Ottoman Period

• Yağmur ŞEN * Rahmi TEKİN **

*Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Van/Türkiye
Phd Student, Van Yüzüncü Yıl University, Social Sciences Institute, Department of History, Van/ Turkey
zmsen@gmail.com
ORCID: 0000/0001-6071-0432

**Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Van/Türkiye
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of History, Van / Turkey
rahmitekin65@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2175-7315

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

11/09/2020

Kabul Tarihi / Date Accepted:

02/12/2020

Yayın Tarihi / Date Published:

31/12/2020

Atrf: Şen, Y. & Tekin, R. (2020). Osmanlı Devrinde Mahmudî (Hoşab) Beyliği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 141-162

Citation: Şen, Y. & Tekin, R. (2020). Mahmudî (Hosab) Principality in the Ottoman Period. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 50, 141-162

Öz

Hoşab, Van Gölü'nün güneydoğusunda kurulmuş bir nahiyedir. Cumhuriyet döneminde adı Güzelsu olarak değiştirilmiştir. Van-İran yolu üzerinde yer alması buranın önemini artırmaktadır. Günümüzde idarî bakımdan fazla gelişmeyen bir beldedir. I. Selim (Yavuz) (1512-1520), Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da birliği 1514'teki Çaldıran Savaşıyla kurmaya çalışmıştır. Fakat bu birlik, oğlu I. Süleyman (Kanuni) (1520-1566)'ın 1548'de gerçekleştirdiği II. İran Seferi'yle sağlanabilmiştir. Bu sırada bazı mahallî beylikler Osmanlı Devleti'ne tâbi olmuştur. Bu beyler, Van ve Diyarbakır eyaletlerine bağlanıp buldukları yerleri birer sancak merkezi olarak yönetmişlerdir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı Devleti'ne tâbi olan Mahmudî Beyliği, Safevîlerle yapılan savaşlarda büyük yararlıklar göstermiştir. XVI. yüzyıla kadar Yezidî olan bu aşiret daha sonra ehl-i sünnet mezhebini kabul ederek Sünnî-Şafiî mezhebini benimsemiştir. 1829 yılında Müküs Beyi Han Mahmud tarafından beyliğin merkezi olan Hoşap Kalesi, bölgedeki bazı beylerin desteğiyle kanlı bir askeri harekât sonucunda ele geçirilmiş ve Mahmudî Beyliği tarih sahnesinden kaldırılmıştır. Böylece, Han Mahmud, bölgenin en güçlü şahsiyetlerinden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hoşab, Mahmudî Beyliği, Osmanlı, Safevî

*Bu makale Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen, danışmanlığını Doç. Dr. Rahmi TEKİN'in yürüttüğü *Osmanlı Arşiv Kayıtlarında Mahmudî (Hoşab) Beyliği* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2017-5950 kodlu proje ile mali olarak desteklenmiştir.

Abstract

Hosab is a sub-district located in the southeast of Lake Van. In the Republican period, it was renamed as Güzelsu. The fact that it is located on the road of Van-Iran increases its importance. Today it is a town that does not develop much in administrative terms. Selim I (Yavuz) (1512-1520) tried to establish the union in Eastern and Southeastern Anatolia with the Çaldıran War in 1514. However, this union was held by his son Süleyman (Kanuni) (1520-1566) in 1548. It was achieved with the Iran Campaign. In the meantime, some local principalities were subject to the Ottoman Empire. These principalities were connected to the provinces of Van and Diyarbakir and managed their places as a sanjak center. Mahmudî Principality, which was subject to the Ottoman Empire after 1548, showed great benefits in the war with the Safavids. This tribe which was Yezidî until the 16th century, later became Sunni- Shafî'i by accepting the sect-al-Sunnah sect. Hoşap Castle, which was the center of the principality by Müküs Bey Han Mahmud in 1829, was captured as a result of a bloody military operation with the support of some lords in the region, and the Mahmudî Principality was removed from the stage of history. Thus, Khan Mahmud became one of the most powerful figures in the region.

Keywords: Hosab, Mahmudî Principality, Ottoman, Safavids

Giriş

Mahmudî Beyliği'nin Coğrafi Dağılımı ve Tarihsel Süreci

Osmanlı Devleti zamanında Mahmudî Beyliğinin merkezi olan Hoşab (Güzelsu) adını içinden geçen akarsudan alır (Evliya Çelebi, 2012: 207)'de bu ismin kalenin dibinden akan sudan alındığını söyleyip Hoşab'ın eski adının Erçek-i Bâlâ olduğunu belirtmiştir. Güneyinde Hakkâri, doğusunda Başkale, batısında Çatak ve Gevaş, kuzeyinde Van (Merkez), Özalp ve Saray ilçeleriyle çevrilidir. Van'a 60 km uzaklıktadır.

Hoşab yöresi, Kuh, Başet, Kapir Dağları ve Norduz Yaylası'nın bir kısmı ile çevrili geniş düzlüklerden oluşur. Arazi genelde çıplak olup orman yok denecek kadar azdır. Ortaçağ coğrafyacılarına göre, bölge dördüncü iklimde yer almaktadır. İslâm coğrafyacılarına göre dünya yedi iklim anlayışına göre değerlendirilmektedir. Dördüncü iklimde bölgenin çoğu kesimleri soğuk ve kurudur. Uzun kışlar ve kısa yazlara karşılık gelir. (Kazvinî, 1993: 103). Halkın temel geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve ticarettir.

Hoşab'ın adını gündemde tutan tarihî kalesi olmuştur. Sahip olduğu tarihî eserler onun turizm potansiyelini arttırmakta, fakat yeterince değerlendirilememektedir (Top, 1998: 3). Hoşab, İran sınırında olduğu için Osmanlı Devleti'nin hem Doğu'ya açılan kapısı hem de Doğu sınırının kilit noktası durumundaydı (Kılıç, 2012: 94). Ayrıca Doğu'da Van, Kuzeyde Kars da devletin iki önemli siperi

olduğundan dolayı bölge topografik olarak önemli bir nokta sayılırdı (Millingen, 1998:110).

Van ve çevresinde ilk yerleşim belirtileri M.Ö. 4000 yıllarına kadar gitmektedir. Tilkitepe Höyüğü, Dilkaya Höyüğü ve Ernis Mezarlıklarında yapılan kazılardan elde edilen bulgular, Kalkolitik, Bronz ve Demir devrinden süre gelen kültürlerin varlığını göstermektedir (Talay, 1988: 15).

M.Ö. 4000 yıllarından itibaren Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu Bölgesi'ne Hurriler adında büyük kavimler göç etmiştir. Hititler de M.Ö. 3000 sonlarında Anadolu'ya göç ederek, M.Ö.2000 yıllarında Orta Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Bu yıllarda bölgede bir *Hurri Hâkimiyeti* mevcuttur. Fakat M.Ö. XIII. yüzyılda bu hâkimiyetin otoritesi zayıflayarak beyliklere bölünmüştür. Bunun üzerine Asur kralları bölünen bu beylikleri hâkimiyetleri altına almak istemiştir. Bundan dolayı Urartular ile Asurlular arasında ciddi anlamda mücadeleler olmuştur (Erzen, 1992: 16).

M.Ö. IX. yüzyıla kadar süren bu mücadele sonunda Asurlular bölgeyi, sahip olduğu coğrafi şartların zorluğu nedeniyle hâkimiyetleri altına alamamış ve Urartu Kralı I. Sardur, aynı yılda Urartu Devleti'ni kurmuştur. Devletin başkenti olarak da Tuşpa'yı yani bugünkü Van'ı yapmıştır (Kılıç, 1997: 3).

Van Gölü'nün Doğu kıyısında kurulan Tuşpa, tarih öncesi çağlardan XX. yüzyıl başlarına kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklardan en önemlisi Urartulardır. Urartular, yaklaşık üç yüz yıl boyunca Doğu Anadolu Bölgesi, Kuzeybatı İran ve Aras Havzasında etkili olmuşlardır. Bölgedeki hâkimiyetleri M.Ö. VI. Yüzyıla kadar sürmüştür. Hemen ardından bölgeyi İskitler ele geçirmişlerdir (Kılıç, 1997: 4).

İskitlerden sonra bölge sırasıyla Med, Pers ve Büyük İskender ile onun generallerinden Selevkius, Roma, Part ve Bizansların siyasî hâkimiyetleri altına girmiştir. Daha sonra M.S. II. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar bölgede Sâsânî varlığı görülmüştür. 625'de ise Hazarlar bölgeye intikal etmişlerdir. İslâm ordularıyla aralarında çıkan mücadele Hazarların Müslüman olmasıyla son bulmuştur (Kılıç, 2008: 20).

1. Osmanlı Öncesi Van Gölü Havzasının Siyasî Durumu

625 yılında Hazar Türkleri Orta Asya'dan bölgeye hareket edince İslâm orduları ile aralarında sürekli bir çekişme başlamıştır. 640 yılında Hz. Ömer'in komutanlarından İyâz bin Gânem tarafından bölge fethedilmiş ve İslâm Devleti sınırları içerisine dâhil edilmiştir (İbn-i Nuh, 2003: 38). Böylece bölge ilk defa İslâm ile tanışmıştır. Ancak

bölgenin kalıcı olarak fethi Hz. Osman zamanında Habib b. Mesleme komutasında gerçekleşmiştir (Tekin, 2000: 28).

VIII. yüzyıl sonlarında Hazar Türkleri İslâmiyeti kabul etmeye başlamışlardır. Bölgede din, ilim ve sanat olarak bir Abbâsî idaresi kurulmuştur. Bu durum Abbâsî- Bizans, Abbâsî- Ermeni mücadelelerinin başlamasına sebep olmuştur. 852 yılında Abbasiler tarafından fethedilen bölgede Ermeni prensleri idam edilmiştir (Kılıç, 1997:5).

IX. yüzyılda bölgede yerli Ermeni sülaleler, hâkim devlet olarak Abbasilere bağlı yarı bağımsız şekilde yaşamışlardır. Vaspurakan Krallığı buna örnektir. Bölge, uzun süre Vaspurakan'ın Ermeni Arzruni krallığının elinde kalmıştır (Andreasyan, 1966: 198). Vaspurakan: Coğrafi olarak Ararat Dağı'nın güney yamaçlarından Van Gölü, Azerbaycan ve el- Cibal arasındaki bölgeyi kapsamaktadır. Bu bölge 591 yılında Bizans- Sâsânî savaşı sonucunda Sâsânîlere kalan ve Sâsânîlere ait toprakları ifade edip Ermeni hanedanının hâkim olduğu bir yerdir.

X. yüzyılda Sacid Hanedanlığı, Mervaniler ve Bizanslılar bölgeye hâkim olmuşlardır. XI. yüzyılın başlarına kadar Bizanslılar yönetmeye devam etmişlerdir.

XI. yüzyıla kadar Van ve çevresi birçok farklı gücün eline geçmiş fakat bu güçlerin hiçbiri burada uzun süreli hâkimiyet kuramamıştı. Buhara civarında yaşayan Selçuklular, Karahanlı ve Gaznelilerin baskılarına dayanamayarak kendilerine yeni bir yurt edinme ihtiyacı duymuşlardır. Çağrı Bey, 1018 yılında üç bin kişilik bir orduyla Doğu Anadolu'ya öncelikle keşif amaçlı gitmiştir (Yinanç, 1944: 36). Çağrı Bey'in Anadolu seferine çıkış tarihi kaynaklarda 1015, 1016, 1018, 1021 şeklinde farklılıklar arz etmektedir. Biz burada 1018 tarihini almayı uygun gördük.

Çağrı Bey, Van Kalesi hariç bölgedeki bazı kaleleri zapt etmiştir. Bu akın, daha sonra bölgede sağlanacak olan Türk hâkimiyetinin atılan ilk tohumları olmuştur (Urfalı Mateos, 1987: 48).

Çağrı Bey'in bu seferiyle Türkler ilk defa Anadolu'ya güçlü bir şekilde girmiş ve bölgeyi yakından tanıma fırsatı bulmuşlardı. Bununla beliren Türk tehlikesi karşısında Vaspurakanlılar, ülkelerini 1021 yılında Bizanslılara bırakmıştır. Bizanslılar da buraya vali tayin ederek bölgeyi yönetmeye başlamışlardır. Bu arada Selçuklular, 1054 yılında Van'ın kuzeydoğusundaki Muradiye, Erciş ve Adilcevaz'ı fethederken, 1064'te de Van Gölü ve civarını aldı. Anadolu'nun kapısı Türklere açıldı (Sümer, 1990: 52). Müteakiben bölgede artan Türk akınlarıyla Bizans hâkimiyeti sarsıldı, Bizans Doğu sınırını batıya çekti ve 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra bölge kesin bir şekilde Selçuklu

hâkimiyetine girdi (Göyünç, 1997: 198). Böylece bölgede ilk Türk hâkimiyeti başladı.

Malazgirt Zaferi, Türkler için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Türk tarihinde önemli bir yeri vardır. Söz konusu bu zaferle her ne kadar Anadolu'nun kapısı Türklere açılmışsa da, 1176 Myriokephalon Zaferi, Anadolu'nun kesin olarak Türklerin vatanı olduğunu, geriye dönüşün asla mümkün olmayacağını, Bizanslıların artık tamamen Anadolu'dan ümitlerini kesmeleri gerektiğini göstermiştir.

Daha sonra 1100 yılında Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, bölgenin idaresini 1207 yılına kadar Ahlatşahlar veya Sökmenoğulları adı verilen beyliğe bırakmıştır (Kılıç, 1997: 56). Ardından bölge sırasıyla Harezmsahlar, Türkiye Selçukluları, İlhanlılar ve XIV. yüzyılın ortalarından itibaren de Karakoyunluların hâkimiyetine girmiştir.

Karakoyunlular, Yakınoğu coğrafyasında Moğol etkisinin azalmasından sonra Doğu Anadolu'da güç kazanan Türkmen topluluklarından biridir. 1377'de merkez Erciş olmak üzere bölgeyi ele geçirmişlerdir. Karakoyunlu Devleti'nin kurucusu Kara Mehmed'tir. (Sümer, 1984: 45). Kara Mehmed 1390 yılında Suriye'de ölünce başa oğlu Mısır Hoca geçmiştir. Fakat başarısızlıklarından dolayı yerini kardeşi Kara Yusuf'a bırakmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 181).

Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Timur'un Anadolu seferinden sonra ülkesine dönerek, Van Gölü'nden Tebriz'e kadar olan topraklarda yeniden hâkimiyetini tesis etmiştir (1405). Timur'un yanında olan Van hâkimi Melik İzzeddin Şir Bey'i de kendisine tâbi yapmıştır. Fakat İzzeddin Şir, yine de Timur'la birlikte Karakoyunlular aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur. 1420 yılında Kara Yusuf ölünce yerine oğlu İskender Mirza geçerek bölgenin hâkimiyetini ele geçirmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 183). İlk iş olarak da İzzeddin Şir beyi öldürmüştür. İskender Mirza, 1438 yılında oğlu Şah Kubad tarafından öldürülmüş ve hâkimiyet Cihanşah (1438 - 1467 yılları arasında hüküm sürmüş Karakoyunlu Devleti'nin hükümdarı)'a geçmiştir.

1439- 1467 yılları arasında Cihanşah döneminde Van Karakoyunluların hâkimiyetinde kalmıştır. Yaklaşık otuz yıl kadar hükümdarlık yapan Cihanşah, devlete en parlak dönemini yaşatmıştır. Cihanşah, Mayıs 1467'de Akkoyunlu Hasan üzerine sefer düzenlemiştir. Fakat uzun bir süre ortalıkta hiç görünmeyen Uzun Hasan, 11 Kasım 1467'de ani bir baskınla Cihanşah' ı öldürmüştür. Böylece Karakoyunlu Devleti ortadan kaldırılmıştır. Bu olaydan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine Akkoyunlular hâkim olmuştur (Ebu Bekr-i Tihranî, 2001: 329).

1467'de Cihanşah'ın ölümünden sonra bölgede Akkoyunlu hâkimiyeti sağlanmıştır. Van ve çevresi, otuz yıl Akkoyunluların hâkimiyetinde kalmıştır. 1501 yılında da Safevî Devleti sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Karakoyunlular ile Akkoyunlular bir yandan Doğu Anadolu Bölgesinin Türkleşmesinde önemli rol oynarken öte yandan da bölge nüfusunu İran'a göç ettirerek Türk nüfusunun zayıflamasına sebep olmuştur.

Şah İsmail Safevî Türkmen kuvvetlerinin yardımıyla 1501 yılında Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırarak bütün Akkoyunlu topraklarını ele geçirdi. Maksudı, daha önce çoğunluğu Sünni olan İran'ı şiileştirmektir ki bunu da baskıları sonucu büyük ölçüde başardı. İran'da nüfuzunu sağlamlaştıran Şah İsmail, Anadolu'da da etkili propagandalar yaparak halkı kendi tarafına çekti. Doğuda Osmanlı Devleti için hem siyasî, hem de dinî açıdan oldukça tehlike arz eden Şah İsmail, hiçbir şekilde durdurulamamaktaydı (Beksaç, 2008: 452). Bu arada Van Havzası da Safevî hâkimiyetine girdi. Civarda bulunan Bitlis, Hakkâri, Mahmudî ve Hizan'da bulunan aşiret beyleri de Şah İsmail'e bağlılıklarını bildirdiler.

Şah İsmail'in Doğu Anadolu' da nüfuzunun gittikçe artması Osmanlı topraklarını tehdit etmekteydi. Bu arada tahtta bulunan padişah I. Selim (Yavuz) (1512-1520) Anadolu'da Kızılbaşlığı bertaraf edip memleketi sükûnete kavuşturmak için İran'a sefer düzenledi. Bu döneme kadar Mahmudî Beyliği faaliyetlerini bu şekilde sürdürmüş bundan sonra bölgede Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır.

2. Osmanlı Dönemi

2.1. Çaldıran Muharebesi (23 Ağustos 1514)

1514'te Çaldıran Ovası'nda (Çaldıran: Urmiye Gölü'nün kuzeyinde Hoy yakınında bulunan bir mevkidir. Van Gölü'nün kuzeydoğusunda bulunan bugünkü Çaldıran kasabasıyla karıştırılmamalıdır. Pitcher, 2008:150) karşı karşıya gelen iki hükümdarın mücadelesinde I. Selim, Safevî ordusunu yenerek, Şah İsmail'in Anadolu üzerindeki dinî ve siyasî emellerine ezici bir darbe indirmiştir (Müneccimbaşı Ahmet Dede, 1990: 466). Bu savaş ile Selçuklulardan sonra bozulan Anadolu birliği yeniden kalıcı olarak sağlanmıştır. Bu galibiyet, Osmanlı Devleti'ni Safevîler karşısında oldukça güçlü bir konuma getirmiştir.

Osmanlıların çekilmesiyle özellikle İran'ın kuzeyinde Şah İsmail hâkimiyetini yeniden kurmuştur. Bu savaş düşmanlık ateşini iyice küllendirmişti (Mustafa Nuri Paşa, 2008:112). Çaldıran Muharebesi ile askerî açıdan çok önemli neticeler alınmamıştı, fakat siyasî, dinî, psikolojik bakımdan taraflar arasında Osmanlılar lehine

uzun süre etkisini gösterebilecek önemli kazançlar elde edilmişti. Böylece Osmanlılar, İslâm dünyasına ideolojik açıdan da üstünlüklerini göstermişlerdir.

I. Selim, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'yu topraklarına katmak isterken doğrudan orduyla bölgeye yürümektense, öncelikle halkın gönlünü ve desteğini kazanmak istiyordu. Bundan ötürü İdris-i Bitlisi' yi bölgede görevlendirmiştir (Celâl- zâde Mustafa, 1990: 355).

2.2. İdris-i Bitlisi'nin Bölgedeki Faaliyetleri

İdris-i Bitlisi, padişahın emriyle Doğu ve Güney Doğu'daki mevcut aşiretlerin Şah İsmail'in itaatinden çıkıp, Osmanlı Devletine itaat etmelerini sağlamak için birçok kez bölgeye gönderilmiştir. Gittiği yerlerde de başarıyı yüksek oranda sağlamış ve Doğu Anadolu'daki birçok şehir ve aşiretin Osmanlı Devleti'ne bağlanmalarına sebep olmuştur (İdris-i Bitlisi, 11, Tekin, 2009: 235).

Bu aşiretlerin beyleri kendi aralarında ittifak yaparak Osmanlı tarafından Safevîlere karşı cephe almışlardır. Zaten Sünnî mezhebini benimseyen Kürtler, baştan beri Şia mezhebini dikte eden Safevî idaresinden oldukça rahatsızlardı (Ali Emirî-i Âmidî, 2012: 263). Ayrıca bölgedeki Kürt nüfusunun az sayıda olması Safevî güçlerine karşı direnme şanslarını yok etmekteydi. Osmanlı Devleti de askerî güç bakımından Safevîlerden daha güçlü durumda olunca Kürt beyleri I. Selim'in hâkimiyetini tanımışlardır (Kılıç, 2018: 200). Kürt Beylerinin yanı sıra bazı Arap kabile reisleri de Osmanlı Sultanına bağlılıklarını bildirmişlerdir.

Her ne kadar 1514 Çaldıran Muharebesi ile bölge hükmî olarak Osmanlı Devleti'ne ilhak edilmiş olsa da, fiili olarak adeta Osmanlı kuvvetleri ile Safevî kuvvetlerinin bölgede at oynattığı bir yer olmuştur. Bu durum I. Süleyman'ın (Kanuni) (1520-1566), Safevî Devleti ile yaptığı 1555 Amasya Antlaşması'nın sağlanmasına kadar böyle devam etmiştir.

Aslında I. Selim döneminde Osmanlı- Safevî münasebetleri bir mezhep çatışması olarak algılanmışsa da, hakikatte bir nüfuz çatışması olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Doğu ve Güneydoğu Anadolu' da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi

I. Selim ve Şah İsmail ölünce Osmanlı-Safevî mücadelesi uzun süre I. Süleyman ile Şah Tahmasp arasında devam etmiştir. 1529 yılında Şah Tahmasp, yeniden bölgeye el atmıştır. İlk başta birçok Safevî nâibini bölgede görevlendirmiştir. Bu nâibler, bölgede bulunan yerli beylerden Bitlis Emiri Şeref Han, Mahmudî Hâkimi İvaz ve

Hakkârî Hâkimi Melek beylerle sürekli olarak mücadele içinde olmuşlardır (Kılıç, 1997: 14). Batı sınırlarını güvence altına alan I. Süleyman, doğuya yönelmiştir. Safevî meselesini kökünden halletmek, Doğu Anadolu'dan İran nüfuzunu atmak, Basra Körfezi'ne inip Hint Okyanusu siyasetine devam etmek için İran'a üç büyük sefer düzenlemiştir.

XVI. ve XVII. yüzyıl boyunca İran, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Osmanlı Devleti'nden koparmak için kıyasıya mücadele etmiştir. Zaman zaman bölgede bulunan yerel beyleri tehditler ederek kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın ortalarına kadar Sünnî halka ve beylere sırtını dayandırmaktaydı. Bu iki Türk devleti arasında aslında jeopolitik sebeplerden dolayı oluşan mücadele hem Osmanlılar hem de Safevîlerce bir mezhep çatışmazlığına dayandırılmak istenmiştir. Bir tarafın Sünnî bir tarafın Şîî olması sürekli çatışmalarını körükleyen bir unsur olmuştu.

Osmanlı Devleti'nin XVI. ve XVII. yüzyıllarda bölgede uyguladığı politika başarılı oldu. Safevîler hiçbir zaman bölgeyi tam olarak ele geçirip hâkimiyet kuramadılar. 1514 Çaldıran Muharebesi'nden sonra hiçbir şekilde Osmanlı'nın karşısına çıkıp savaşabilecek gücü kendilerinde bulamadılar. Sürekli olarak yıpratma teknikleri uyguladılar. Bölgenin dirlik ve düzeni 1555 Amasya Antlaşması ile bir düzene sokulmaya çalışıldıysa da, 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşmasında sınırlar belirlendi ve barış sağlandı.

3. Mahmudî Beyliği

Karakoyunlular 1377 yılında Van ve çevresini ele geçirmişti. Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Timur'un Anadolu seferinden sonra ülkesine dönerek, Van Gölü'nden Tebriz'e kadar olan topraklarda yeniden hâkimiyetini tesis etmiştir (1405). (Kılıç, 1997: 10). Bu arada Kara Yusuf, bir rivayete göre Şam'dan, başka bir rivayete göre de el-Cezire'den (Frich, 1334:295) gelerek Azerbaycan'da kendisine katılan Şeyh Mahmud adlı bir zat ile aşiretini Aşut Kalesine yerleştirmiş ve ardından hassa sınıfına almıştır. Şeyh Mahmud'un kendisine yardım ve bağlılığını görünce de Hoşab Nahiyesini ona tevcih ederek başına bey olarak tayin etmiştir. Şeyh Mahmud 'un adına izafeten *Mahmudîler* olarak adlandırılan bu aşiret, Karakoyunlulara bağlı Kürt aşiretleri arasında yer almaktadır (Şerefhan, 2015: 228). Kimi kaynaklarda Mahmudî Beylerinin aslen Kürt değil Arap olduğu kaydedilmektedir. Dr. Frich'in 1334 (1918)'te yayımlanan *Kürdler* adlı eserinde Meyyâfârikîn'de hükümet kuran Mahmudî beylerinden Behlül Bey'in,(Frich, 1334: 284) Emevîlerin son halifesi Mervanü'l-Himar'ın soyundan geldiği öne sürülmektedir. Bu aşiret, *Mahmudî Beyliği*,

Mahmudî Hükümeti veya *Mahmudîyan* (COA. İE. DH:12-1129) adıyla bir beylik kurmuştur. Şerefnâme' ye göre, Mahmudî beylerinin kökeni hakkında iki rivayet vardır. Birinci rivayete göre, *Mervanî Hükümeti Sultanlarının* soyundan gelmektedirler. Diğerine göre ise, *Cezire Beylerinin amcaoğullarıdır* (Şerefhan, 2015:227). Ancak Osmanlı Arşiv belgelerinde bulduğumuz kayıtlarda *Mahmudî Ekradı* olarak geçmektedir (COA. İE. AS: 64-5842; COA. AE. SAM. III: 115-11319; COA. DH. ŞFR:410-114; A. DVNSMHM.d./: 49-76).

Mahmudî Beyliği, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevî ve Osmanlı Devleti'ne tâbi olarak Hoşab ve çevresini yönetmiştir.

3.1. Mahmudî Beyleri

3.1.1. Osmanlı'ya Kadar Mahmudî Beyleri

1-Mir Hüseyin: XVI. yüzyılın başında Hoşab'ın yönetimi Mahmudî beylerinden Mir Hüseyin'in elindeydi. Mir Hüseyin Akkoyunlu Türkmenlerinin desteğini arkasına alarak Elbak (Başkale) ve Şenbu nahiyelerini topraklarına kattı. Bu olay, Mahmudîlerin siyasî varlıklarını duyurmalarına sebep oldu. Bunun üzerine Hakkâri Bey'i II. İzzeddin Şîr, Mahmudîlere savaş açtı. İzzeddin Şîr, Bitlis Emiri II. İbrahim'den yardım istedi, o da kendisine bir kuvvet sevk etti. Her iki kuvvet arasında Hoşab Çayı civarında büyük bir savaş oldu (Esin, 2007: 53). Mir Hüseyin savaşta öldürüldü. Babasının ölümü üzerine Mahmudî Beyliği'nin başına Mir Hamid geçti.

2- Mir Hamid: Mir Hamid başa geçince ilk iş olarak Şah İsmail'e tâbi olduğunu bildirdi. Kendisi bir müddet İran Serdarı olmuşsa da, zamanında kayda değer bir olay yaşanmamıştır. Ardından Hoşab'ın hâkimi Mahmudî beylerinden İvaz Bey oldu.

3- İvaz Bey: İvaz Bey, Hoşab Kalesi'ni beylik merkezi yaptı. Bu sırada İvaz Bey ile İran'ın Van ve Vastan valisi Ürkmez Sultan arasında bir karışıklık çıktı. Ürkmez Sultan ilk fırsatta İvaz Bey'i yakalatarak Van Kalesine hapsedirdi. Bunun üzerine İvaz Bey Bitlis Beyi Şeref Han'dan yardım istedi. Şeref Han, Ürkmez Sultan'dan İvaz Bey'in tahliyesini istedi. Fakat olumsuz cevap aldı. Şeref Han da büyük bir kuvvetle Van'a girerek bölgenin tahrip ve yağma edilmesini emretti. Ürkmez Sultan bu kuvvetlere karşı koyamayacağını anlayınca Şeref Han'dan barış akdi talep ederek İvaz Bey'i serbest bıraktı. Bundan ötürü iki ordu savaşmadan yerlerine geri döndü.

İvaz Bey, bir müddet sonra İran Şahı Tahmasb'a sığınarak onun himayesi altında Elbak ve Hoşab nahiyelerini idare etmeye başladı (Sevgen, 1960: 139). Fakat bu durum çok uzun sürmedi. 1532 yılında ölünce yerine kardeşi Emire Bey geçti.

4- Emire Bey: Şah Tahmasb tarafından desteklenen Emire Bey, 1533 yılında I. Süleyman'ın I. İran seferinde idam edildi. Bunun üzerine Şah, beyliğin başına önce İvaz Bey'in oğlu Şah Ali Bey'i, daha sonra da kendi kızılbaş emirlerinden Deli Pîrî'yi getirtti (Şerefhan, 2015:228).

5- Şah Ali Bey: Şah Ali Bey bir süre Şah Tahmasb namına Mahmudî Aşiretini idare etti. Ardından Deli Pîrî'nin başa gelmesi aşiret tarafından hoş karşılanmadı. Bu durumu fırsat bilen İvaz Bey'in oğlu Hamza Bey, Deli Pîrî'yi öldürdü ve beyliğin başına geçti. Şah çok geçmeden bu işin Hamza Bey tarafından yapıldığını öğrenince kendisini yakalayıp bir kalede uzun süre hapsedirdi. Daha sonra onu affederek bütün aşiret ileri gelenlerini Dunbilî aşiretinden (Süleyman Sabri Paşa, 1937: 39; Bazı Osmanlı Belgelerinde Dunbilîlerin, Van'a tâbi Sünnî bir aşiret olduğu da belirtilmiştir (COA, A. (DVNSMHH.d.../: 49-140; COA. A. (DVNSMHH.d.../: 56-315). Hacı Bey'in yanına gönderdi. Burada bir süre kalan Hamza Bey'in, alttan alta isyan çıkarma çabaları anlaşılınca Hoy'da idam edildi (Sevgen, 1960: 139). Daha sonra Mahmudî Aşireti'nden Han Mehmed başa geçti.

6- Han Mehmed: Han Mehmed başa geçtikten iki gün sonra Van Hâkimi Şah Ali Sultan Hüseyinî tarafından hapse atıldı. Mahmudî Beyliğinin başında kimse kalmayınca Şah Tahmasb, toprakları yeniden Dunbilî aşiretine verildi/verdi. Mahmudîlerin bir kısmı bunu kabul ederken bunlardan Mamreşan aşireti karşı çıkarak Hoşab Kalesi'nde toplandılar. Bu arada Han Mehmed de hapisten kaçarak bölgeye geldi ve Mahmudî Beyliğini yeniden tesis etti. Arkasına da geniş bir kuvvet alan Han Mehmed hemen topraklarını Dunbilî Hacı Bey'den geri alarak Osmanlı Devleti'ne tâbi oldu (1546). Şah Tahmasb buna karşı çıkarak beyliğin başına İvaz Bey'in diğer oğlu Hasan Bey'i getirtti.

3.1.2. Osmanlı Hâkimiyetinde Mahmudî Beyleri

1- Hasan Bey: Hasan Bey, bu tarihe kadar Şah Tahmasb'a oldukça yakındı ve şah kendisine çok güvenmekteydi. Fakat hiçbir şey Şah'ın umduğu gibi olmadı. Çünkü kendi isteğiyle başa getirdiği Hasan Bey, 1548 II. İran Seferi'nde Osmanlı Devleti'ne tâbi olup, Hoşab çevresiyle birlikte Osmanlı hâkimiyetine girdi (Top, 1998: 7).

Hasan Bey, aşiretiyle birlikte bu tarihe kadar ki *Osmanlı- İran Savaşları*'nda Osmanlı'nın safında yer almıştır. Gösterdiği başarılarından dolayı da padişah tarafından büyük takdir ve iltifatlara mazhar olmuştur. Vaki olan hizmetlerine mükâfaten dönemin Kapıcılar Kethüdası Hasan Ağa ile birlikte 4 Muharrem 985/ 24 Mart 1577

tarihinde kendisine bir hil'at gönderilmiştir (COA. A. (DVNSMHHM.d./: 32-172).

Hasan Bey, 1524 yılında Şah İsmail'in vefat etmesi üzerine baharda İran'a çok sayıda sefer düzenlemiştir (COA. A. (DVNSMHHM.d./: 32-84). Seferler sonunda elde ettiği başarılarından ötürü padişah, kendisine 17 Safer 986/ 25 Nisan 1578 tarihinde bir hüküm göndererek İran toprağına yaptığı akınları yüz akıyla hâsil ettiği belirterek memnuniyetini dile getirmiştir. Yine düşmandan gaflet üzere olmayıp vakıf olması gerektiğini de bildirmiştir (COA. A. (DVNSMHHM.d./: 32 – 292). 21 Safer 986/ 29 Nisan 1578 tarihinde de bir müzehhep(yaldızlanmış, altın sürülmüş) kılıç hediye etmiştir (COA. A. (DVNSMHHM.d./: 32-172).

Mahmudî Beyi Hasan Bey, hem devlete hem de millete oldukça sadık bir kişiliğe sahipti. Her ne kadar ısrarla Van Beylerbeyi tarafından Van'a çağırılıp orada kalması istenmişse de 25 Rebiyülevvel 986/ 1 Haziran 1578 tarihinde Van Beylerbeyi'ne bir mektup göndererek oraya gelemeyeceğini akrabaları ve aşiretiyle birlikte kendi bölgesini muhafaza edeceğini bildirmiştir (COA. A. (DVNSMHHM.d./: 32-362).

Hasan Bey, İran'a tabi Kıran Kalesi'ni fethetmek için 7 Cemaziyelahir 987/ 1 Ağustos 1579 tarihinde Van Beylerbeyiyle haberleşip mezkûr kaleye memur tayin edilmek istediğini bildirmiştir. Fakat Van Beylerbeyi bunu kabul etmeyerek ancak yanına bazı aşiret beylerini alarak hareket ederse böyle bir şeye izin verebileceğini belirtmiştir. Hatta kendisine lazım olan silah ve mühimmatı da tedarik edeceğini yazmıştır. Şartları kabul eden Hasan Bey hemen harekete geçerek maiyetindeki beylerle birlikte Kıran Kalesi'ni zapt etmiştir (COA. A. (DVNSMHHM.d... /: 38–355; COA. A.(DVNSMHHM.d./:38-356).

Mahmudî Aşireti beyleri gibi birçok Kürt beyi de Kızılbaş ordusuna karşı devlet ile birlikte hareket etmiştir.

Bu zamana kadar *Yezidî* olan bu aşiret (V. Minorsky, 1997: 1103), Hasan Bey'in çabalarıyla ehl-i sünnet mezhebine girmiştir. Mahmudî Hasan Bey, öncelikle halka İslâmiyeti anlatarak İslâm'ın farzlarını yerine getirmeye mecbur kılmıştır. Ardından kendi oğullarına da Kuran-ı Kerim okumayı öğretmiş, sahip olduğu topraklarda mescit ve medreseler yaptırtmıştır. Bu tarihten itibaren Mahmudî aşireti halkının tamamı *Sünnî ve Şâfiî* olmuştur (Sevgen, 1960:144).

Hasan Bey, III. Murad zamanında da Safevîlere karşı saldırılarına devam etmiştir. 1585 yılında Tebriz'in alınması sırasında Safevîlerle giriştiği mücadelede maktul düşmüştür. Cesedi beyliğin merkezi olan Hoşab' a getirilmiş, kendisinin yaptırmış olduğu

medreseye gömülmüştür. Hasan Bey'in ölümüyle yerine oğlu Şir Bey geçmiştir (Top, 1998: 8). Zaten 11 Ramazan 989/ 9 Ekim 1581 tarihinde yazılan bir tahvil hükmünde Hasan Bey' den sonra beyliğin başına oğlu Şir Bey'in geçeceği belirlenmişti (COA. A.(DVNSMHM.d.../: 45-2901).

Hasan Bey döneminde Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesiyle Mahmudî toprakları Yurtluk-Ocaklık statüsüne kavuşturulmuştur. Yurtluk ve Ocaklık tarzındaki Ekrad sancakları, bir yerin fethi sırasında yapılan hizmetlere karşılık olarak ömür boyu tahsis edilmiştir (Akgündüz, 469). Ancak Yurtluk-Ocaklık sistemi özerk bir yapılanma olarak algılanmamalıdır. Bu anlayışın temeli güçlü aşiret yapılanmasına dayanmaktadır. Buradaki amaç aşiretlerin iç huzursuzluğa sebep olmalarını önleyip, devlete bağlılıklarını sağlamaktır. Bu politikayla istenilen amaca büyük ölçüde ulaşılmıştır.

2- Şir Bey: Şir Bey, oldukça saf, sofu, ahlâklı bir zattı. Genellikle vaktini ulemâ meclislerinde geçirir, aşiret halkıyla da çok iyi geçinirdi. Mahmudî Şir Bey, Şirvan Beylerbeyi Cafer Paşa'nın yanında hizmet görmek üzere Şirvan'a görevlendirilince (COA. İE. DH/: 12-1129) 1632 yılında beyliğin başına Zeynel Bey geçmiştir.

3- Zeynel Bey: Hoşab, Osmanlı idaresinde Mahmudî Hükümeti'nin (Kodaman, Ankara: 1986, 17) merkezi olmuştur. Yönetim yine Mahmudî beylerinin elinde bırakılmıştır. Hoşab veya Mahmudî Nahiyesi, XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı'nın Anadolu Sancakları arasında yer almaktaydı (Turan,1961:202).

Mahmudî Beyleri hakkında bilgiler çok kısıtlı olmakla birlikte Osmanlı kaynaklarından ve arşiv belgelerinden az da olsa öğrenilmektedir. Bunlardan 1632 yılına ait Osmanlı idarî teşkilatını gösteren bir defterde Van eyaletine bağlı Mahmudî hükümetinin yöneticisi Celâlî Zeynel Paşa, Hoşab hâkimi olarak da Zeynel Bey Mahmudî ismi yazılmaktadır (Top, 1998: 8).

1632 yılında Mahmudî aşiretine mensup yeniçeri neferi Kürt Murat (daha sonra Kethüdalığa yükselerek Tilki Murat adını almıştır) diye bilinen bir şahıs görevinden azledilince Zeynel Bey'den aldığı destekle Van Kalesi'ne saldırmıştır. Fakat çıkan çatışmada yakalanarak kazığa vurulmuştur. Bunun üzerine IV. Murat Zeynel Bey'e bir anlaşma hükmü göndermiştir. Bu hükümde kısaca Zeynel Bey ve aşiretinin devlete bağlılıkları övülmüş, İran'a karşı ehli-sünnet olarak yıllarca devletin yanında oldukları dile getirilmiştir (Talay, 1988: 53).

4- Süleyman Bey: Zeynel Bey'den sonra Süleyman Bey Mahmudî aşiretinin başına geçmiş ve 1643 yılında Hoşab Kalesini tahkim etmiştir. Kale kapısı üzerinde kendi isminin ve yapım tarihinin geçtiği Farsça bir kitabe vardır (Sevgen, 1960: 144).

Evliya Çelebi, XVII. yüzyılın ortalarında Hoşab Kalesi ve Mahmudî hükümetinden bahsederken:

Bunlar Van'ın doğu tarafındaki yalçın dağlar arasında otururlar. Acem toprakları ile aralarında yalnızca Şah Gediği Dağı vardır. Yakınlarında acemlerin Kotur Kalesi bulunur. Bunların hepsi altı bin adet kılıçlı askerdir. Kürtler arasında buranın süvarisi gibi yiğit ve namı bir süvari, bir millet yoktur. Defalarca Selmas, Çorus ve Rumiye ovalarında şah askerlerine karşı koyup muzaffer olmuşlardır. Beyleri Hoşab Kalesi'nde oturur. Bunların toprağında has, haraç, tımar ve zeamet vardır. Ve bunların kible (Güney) tarafı da Hakkâri'dir. Ve Hakkâri hanı Hz. Yezdenşîr ile akrabadırlar. Kuzey Tarafları Van toprağıdır ifadelerini kullanmaktadır (Evliya Çelebi, 2012: 141).

Süleyman Bey'den sonra başa yeniden Zeynel Bey geçmiş fakat kısa süre sonra yerini oğlu Evliya Bey'e bırakmıştır.

5- Evliya Bey: Zeynel Bey'in oğlu olan Evliya Bey hakkında herhangi bir malumat olmamakla birlikte 1671 tarihinde Hoşab'ta kendi adına köprü ve medrese inşa ettiğini biliyoruz. Her ne kadar Süleyman Sabri Paşa, Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tettebbuat ile Evliya Çelebi, Seyahatnâme adlı kitaplarında Süleyman Bey'den sonra Hoşab hâkimliğine getirilen Evliya Bey dışında Mahmudî Beyleri ve aşireti hakkında bilgilerin mevcut olmadığını (Süleyman Sabri Paşa, 1937: 41) yazmışsa da elimize geçen arşiv belgelerinde İbrahim Bey ve Ahmed Bey adında iki Mahmudî beyinin daha olduğu görülmektedir.

6- İbrahim Bey: 8 Şevval 1113/ 8 Mart 1702 tarihinde Mahmudî topraklarının aşiretin ocak zâdelerinden İbrahim Bey'e tevcih edildiğini mevcut olan belgelerden görmekteyiz (COA. A. (DVNSMHH.d.../72-772). Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde İbrahim Bey' den bahsederken Bir tüvana yiğittir ki birçok defa cenk ateşine girip çıkmıştır. Mahmudîlerin 120 aşiret beylerinin olduğunu ve bunların hemen hemen hepsinin bu İbrahim Bey' den yolluk ve donluk(kışlık) aldığını belirtmektedir (Evliya Çelebi, 2012: 141). Fakat Mahmudî hâkimi olan İbrahim Bey bir ara ihanete düşmüş ve reayaya zulmetmiştir. Bundan dolayı görevi elinden alınarak yerine Zeynel Bey tayin edilmiştir (20 Recep 1129/ 30 Haziran 1717). (COA. AE. SMHD. I. /: 217- 17185; COA. AE. SAMD. III/: 150-14791).

7- Zeynel Bey: Zeynel Bey, beş yıl boyunca beyliğinin başında kalmıştır. Bu süreç içerisinde elimize herhangi bir bilgi geçmemiştir. Yalnızca 21 Muharrem 1135/1 Kasım 1722 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden gönderilen bir telgrafnâmede reayanın Zeynel Bey' den memnun olmadığını ve bu sebeple görevinden azledilip yerine Ahmed

Bey'in tayin edilmesi gerektiği bildirilmektedir (COA. AE. SAMD. III. /:36-3415).

8- Ahmed Bey: Bu dönemle ilgili olarak da elimize herhangi bir bilgi geçmemekle birlikte yalnızca Ahmed Bey'in bir süre görevini tamamladıktan sonra 22 Rabiulahir 1139/ 17 Aralık 1726 tarihinde kendi isteğiyle görevinden ayrıldığını bu sebeple yerine yeniden Zeynel Bey'in getirildiğini bilmekteyiz (COA. AE. SAMD. III. /: 85-8575). Zeynel Bey de İran'a karşı sürekli mücadele içinde olmuştur. Bu süreçte sürekli başa geçecek beyler değişmiştir.

9- Abdurrahman Bey: Eski mutasarrıflardan olan İbrahim Bey'in oğludur. 2 Mart 1737 yılında Mahmudî Beyliği kendisine tevcih edilmiştir. Abdurrahman Bey'den sonra başa önce Zeynel Bey sonra Zeynel oğlu Evliya Bey getirilmiş ve kendisi 1742- 1743 yılları arasında Van- Karahisar'ın yöneticiliğini yapmıştır (Evliya Çelebi, 2012: 213, Karahisar, Van ilinin Saray ilçesine bağlı bir mahalledir). Bugün bu adı taşıyan bir aşiret yoktur (Süleyman Sabri Paşa, 1937: 41).

3.2.Mahmudî Beyliği'nin Son Dönemi

Osmanlı-İran münasebetlerinde sürekli bir kilit rol olan Mahmudî Kürt Beyliği, I. Selim ve I. Süleyman dönemlerinde Osmanlı Devleti'ne tâbi olarak bölgenin önemli emirliklerinden biri olmuştur. Fakat Erzurum Valiliğinden Dersaadet'e gönderilen bir raporda (COA. HAT: 801-37091); 1825'ten sonra İran güçlerinin Hakkâri ve Hoşap bölgelerini istila ederek bölgede bulunan yerel Kürt beylerini kendine tâbi kıldığı belirtilmiştir. Osmanlı Devleti İran-Rus Savaşlarını fırsat bilerek yine Kürt beylerinin desteğiyle bölgeyi geri almıştır. Fakat sınır tespiti noktasında bazı kaleler üzerinde anlaşmazlık olmuş ve barış görüşmeleri uzamıştır. Özellikle Hoşap Sancağı, Hakkâri ve Hakkâri Beyi Nurullah Bey'in konumu ile Sodyum sülfür (Zırnık Madeni), üzerinde anlaşma sağlanılamayan önemli konulardı. Bu anlaşmazlıklar üzerinde büyük sıkıntılar yaşanması sebebiyle kesin bir antlaşma sağlanamamıştır. Bu sorunların çözümü, Osmanlı Devleti'nin Hoşap ve Hakkâri bölgelerini geri almasından sonra başlayan sınır görüşmeleri, hem İran hem de Osmanlı-Rus Savaşları sebebiyle beş yıllık bir zaman dilimine yayılmıştır. Erzurum Valisi Galip Paşa'nın 1 Rabiulevvel 1243/22 Eylül 1827 tarihinde gönderdiği bir raporunda (COA. HAT: 768-36159) bu bölgelerdeki kaleler üzerinde halen anlaşmanın sağlanmadığı dile getirilmiştir. Ayrıca bölgedeki beylerin de bir İran bir Osmanlı tarafına geçmeleri, bölgenin tam olarak hangi devlete bağlı olduğunu anlamayı güçleştiriyordu.

23 Rabiülevvel 1243/ 13 Kasım 1827 tarihinde Erzurum Valisi Galip Paşa tarafından Dersaadet'e gönderilen bir mektupta, bölgede

bulunun Kürt beyleri üzerindeki Osmanlı otoritesinin uzun süre etkisiz kaldığı belirtilmiştir. Hakkâri ve Mahmudî beylerinin de neredeyse Osmanlı Devleti'ne karşı tamamen bağımsız hareket ettiklerini bildirmiştir (COA. HAT: 733- 34800).

Osmanlı Devleti, 1830'lu yıllara girerken bir yandan Balkanlardaki ayaklanmalar bir yandan Mısırlı Mehmed Ali Paşa sorunu bir yandan bölgedeki karışıklıklar bir yandan da 1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşlarından dolayı oldukça sıkıntılı bir dönem geçirmekteydi (Hakan, 2002: 47). 1828-29 yılında Rus orduları Erzurum'a girmişti. Bu durum Osmanlı Devleti'ni oldukça tedirgin etmişti. Çünkü böyle giderse Ruslar hem güneyde nüfuz sahibi olacak hem de ticareti kendi denetimlerine alacaklardı. Bunun üzerine iki devlet 1829 tarihinde Edirne Antlaşması'nı imzalayarak Rusları bölgeden uzaklaştırdı (Turan, 1994: 442). Osmanlı Devleti buradaki tehlikeyle uğraşırken Müküs Beyi Han Mahmud Van bölgesine kolaylıkla girmiş ve Mahmudî Beyliği üzerine yürümüştü (Müküs, Doğu Anadolu bölgesinde yer almakta olup, Van iline bağlıdır. Van'a 65 kilometre mesafe uzaklıktadır (Hakan, 2002: 10). Diğer Kürt beylerine göre Osmanlı ile daha iyi ilişkiler kuran Mahmudî Beyliği'ne Osmanlı-Rus Savaşı telaşı yüzünden merkezden yardım gelebilmesi oldukça zordu (Hakan, 2002: 49). Bu güne kadar Osmanlı-İran Savaşlarında etkin rol oynayan Mahmudî Beyliği de 1827 yılında eski gücünü büyük oranda kaybetmişti.

Han Mahmud, Hoşap üzerine oldukça kanlı bir askerî harekât düzenleyerek Mahmudî topraklarını işgal etmiştir. Osmanlı Devleti de kuzeyde Ruslarla uğraşırken hiçbir şekilde yardım edememiştir. Bölgede bulunan Zerinek Beylerinin de desteğini alan Han Mahmud 1829 yılında Mahmudî Beyliği'nin merkezi olan Hoşap Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bundan sonra Mahmudî Beyliği tarih sahnesinden kalkmış ve Han Mahmud, bölgenin en güçlü şahsiyetlerinden biri olmuştur (Hakan, 2012: 50).

3.3. Beylikten Sonra Hoşab'ın Durumu

Mahmudî hükümetinin merkezi olan Hoşab daha sonraki yüzyıllarda (XVIII- XIX) Van eyaleti sınırları içinde, 1831 yılında da Van Eyaletine bağlı hükümet sancakları arasında zikredilmektedir (Top, 1998: 9).

1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki irsî hükümet sancaklarının yönetimine son verilip bu hükümetlerin bulunduğu yerlerde kaza ve nahiyeler oluşturulmuştur. Bu değişiklikler 1273 (1856) yılı Devlet Salnamesinde gösterilmiştir.

Salnameye göre Hoşab (Mahmudî), Van eyaletine bağlı bir kaza durumundadır. 1869 yılında Hoşab (Mahmudî) kazasının merkezi Saray Kasabasına nakledilmiştir. Hoşab'ta bu kazaya bağlı nahiyeler arasında yer almıştır (Şemsettin Sami, 1316: 4230).

Hoşab, 1296/ 1878-79 yılında Hamidiye kazasının merkezi olmuştur. Hamidiye kazası, Doğu'da Elbak, Batı'da Havasor Nahiyesi, Güneyde Çatak kazası ile sınırdır. II. Abdülhamid'e izafeten de *Hamidiye* olarak adlandırılmıştır. Hoşab'ta bir hükümet konağı, iki karakol, bir cami, bir kale, bir medrese ve ondan fazla dükkânın varlığından bahsedilmektedir (1315 Van Salnâmesi, 1995: 88).

Elde ettiğimiz arşiv belgelerinde dönemin valisi Tahir Paşa tarafından 1 Nisan 1322/ 14 Nisan 1906 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen şifreli bir telgrafta Mahmudiye Kazasında Tezkire-i Osmaniye mezhep hanesine Yezidî yazılması gerektiği belirtilmektedir. Bu belgeden anlaşıldığına göre, söz konusu tarihte Mahmudî' nin kaza olduğu ve merkezi idaresince kaymakamlık tarafından idare edildiği görülmektedir. Mahmudî Kaymakamının da Van Valiliğine verdiği bilgide kazada Yezidilerin bulunduğunu ve kendilerine verilen tezkirelerde mezhep hanelerine Yezidi yazıldığı anlaşılmaktadır (COA. DH. ŞFR: 362-82).

Ayrıca 17 Mayıs 1323/30 Mayıs 1907 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir şifrede Mahmudiye kazasına bağlı Karasu nahiyesinde 1217 erkek, 816 kadın olmak üzere toplam 2033 Yezidi nüfusu tespit edilmişti. Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Mahmudiye kazası merkezi olan Hoşab'ta azımsanamayacak bir Yezidi varlığının olduğu anlaşılmaktadır (COA. DH. ŞFR: 363- 42 (Vrk 1,2). Mahmudiye' de bulunan Yezidiler, bölgedeki diğer aşiretler gibi Müslüman olduklarını ve resmî kayıt işlemlerine de Müslüman olarak kaydedilmelerini istemektedirler (16 Şevval 1323/ 14 Aralık 1905). Ayrıca bölgedeki diğer Müslüman aşiretleri gibi birer alay teşkil edilmesi faydadan hali olmayacağı komisyon tarafından bildirilmişti. Söz konusu bu alayların Hamidiye Alayları olduğu tahmin edilmektedir.

Ayrıca Van, Bitlis, Musul ve Diyarbekir valiliklerine 1323/1907 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen bir komisyon raporunda da söz konusu bölgelerde bulunan Yezidilerin kendilerini Müslüman olarak tanımladıkları ve yerel devlet memurlarından bu şekilde kayıt altına almaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bu vatandaşlara her konuda normal Müslümanlar gibi muamele edilmesi bildirilmektedir (COA. DH. TMİK. M.: 249-33 (Vrk 3). Fakat Mahmudîler askerlik yapmak konusunda ehl-i sünnet' den farklı davranmaktadırlar. Bu bilgiler doğrultusunda Mahmudîlerin her ne

kadar kendilerini Müslüman olarak hissetseler de üzerlerinde kültürel olarak hâlâ Yezidi adet ve geleneklerinin tesiri olduğunu çıkarabiliriz.

26 Mayıs 1323/ 8 Haziran 1907 tarihinde Dâhiliye Nezareti Mektubî Kaleminden Van Vilayetine gönderilen bir şifrede Mahmudîlerin on seneden beri askerlik yapmadıkları dile getirilmiştir. Bunun gerekçesi olarak da her ne kadar İslâmiyet'i kabul etmiş olsalar da aralarında hâlâ Müslümanlığı tam olarak sindirememiş Yezidilerin olduğuna dayandırmaktadırlar (COA. DH. TMİK. M.:249-33 (Vrk 4). Söz konusu bu Yezidiler, 30 Haziran 1323/ 13 Temmuz 1907 tarihinde Islahat Komisyonuna bir şifre göndererek kendi inançlarına göre Müslüman topraklarda askerlik yapmalarının uygun olmayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca bir dilekçe yazarak askere alınmayıp bedelli askerlik yapmak istediklerini belirtmişlerdir (COA. DH. TMİK. M.: 249-33 (Vrk 7). Mahmudî Aşireti devlete oldukça sadık, vergilerini düzenli bir şekilde ödeyen çalışkan insanlar olması hasebiyle devlet tarafından bu istekleri kabul edilerek bedelli askerlik yapmaları uygun görülmüştür (COA. DH. TMİK. M.: 249-33 (Vrk 4,7).

1925 yılından sonra da Hoşab, Van vilayetine bağlı bir kazadır. 1927 yılında Van merkezine bağlı nahiye olmuş (Salnâme 1926-27, 1927: 132), 1954 yılından itibaren de Van'ın Gürpınar ilçesine bağlı *Güzelsu* adıyla nahiye merkezi olmuştur. İdarî gelişimini sağlayamadığından dolayı uzun yıllar köy olarak kalmıştır (Van İl Yıllığı, 1973: 73). Ancak 2016 yılı itibariyle mahalle hüviyetini kazanmıştır.

Sonuç

Hoşab, eski çağlardan beri Van-İran arasında ulaşımı sağlayan ana yol üzerinde yer alması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. XV. yüzyıl başlarından itibaren siyasî bakımdan sırasıyla, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevî Türk devletlerinin hâkimiyetinde Mahmudî Beyleri' nin yönetim merkezliğini yapmıştır. Mahmudî Beyleri XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girerek, Hoşab ve çevresini "Ocaklık" ve "Yurtluk" olarak yönetmeye devam etmişlerdir.

1548 yılında Osmanlı Devleti'ne tâbi olan Mahmudî Beyleri Osmanlı- İran Savaşları'nda Osmanlı'nın safında yer almışlardır. Bunun üzerine Osmanlı'nın maddî ve manevî desteğini gören Mahmudî Beyleri de refah seviyelerini göstermek amacıyla Hoşab Kalesi'ni yaptırmışlardır. Bunun yanında sonradan ehl-i sünnet mezhebini kabul ettiklerinden dolayı dinî ve sosyal yapılara ihtiyaç duyulmuş, cami, medrese, köprü, han gibi eserler yaptırmışlardır. Bu yapılar yeni

inançlarına olan bağlılıklarını göstermeleri bakımından önem arz etmektedir.

Makalemiz çerçevesinde konuya çok geniş yer veremedik. Fakat şu da belirtilmelidir ki Mahmudî beylerinin bölgede inşa ettirdikleri bazı mimarî eserler de mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için Osmanlı Arşiv Kaynaklarında Mahmudî (Hoşab) Beyliği başlıklı yüksek lisans tezine bakılabilir. (Şen, 2018).

Yukarıda kullandığımız kaynaklar dışında bazı yerli ve yabancı seyyahlar da Hoşab ve Mahmudî Beylerinden bahsetmişlerdir. Bunların başında Evliya Çelebi gelmektedir. 1655 yılında Van'dan Tebriz'e giderken Hoşab'a da uğrayan Evliya Çelebi, Seyahatnâme'sinde Kale ve Beyleri hakkında kayıtlar tutmuştur. Evliya Çelebi'den önce I. Süleyman'ın 1548 II. İran Seferi'ne katılan Matrakçı Nasuh da Beyanı Menazili Seferi Irakkeyn adlı kitabında yalnızca Kale-i Mahmudî olarak Hoşab'tan bahsetmektedir. Bunlardan başka Fransız Seyyah Amedée Jauberte'nin 1806 yıllarına ait Voyage en Armenia et en Perse adlı eserinde Hoşab'tan "Kudretli bir Bey'in oturduğu kalenin eteklerinde yer almaktadır" şeklinde bahsetmektedir.

1911 yılında bölgeyi dolaşan Alman araştırmacı *W. Bachmann*, *Kirchen und Moschen in Armenian und Kurdistan* adlı kitabında kaleyi kısaca tanıtarak, fotoğraflarını yayınlamıştır. Ayrıca Mahmudî Beyleri'nin Hoşab Kalesi'nde XIX. yüzyıla kadar oturup sonra bölgeyi terk ettiklerini de kaydetmektedir.

Kaynakça

1.Arşiv Belgeleri

COA,İE.DH.12-1129, COA.İE.AS.64-5842, COA.AE.SAM.III.115-11319,

COA.DH.ŞFR.410-114, COA.(DVNSMHM.d../49-76,

COA.A.(DVNSMHM.d../49-140, COA.A.(DVNSMHM.d../56-315,

COA.A.(DVNSMHM.d../32-172, COA.A.(DVNSMHM.d../32-84,

COA.A.(DVNSMHM.d../32-292,COA.A. (DVNSMHM.d../32-362,

COA.A.(DVNSMHM.d../38-355,COA. A.(DVNSMHM.d../38-356,

COA. DH. ŞFR.362-82, COA. DH. ŞFR. 363- 42 (Vrk 1),

COA. DH. TMIK. M..249-33(Vrk 2),COA. A.(DVNSMHM.d../45-2901,

COA. İE. DH/12-1129, COA. A.(DVNSMHM.d../72-772,

COA.AE.SMHD.I./217- 17185, COA. AE.SAMD. III/150-14791,

COA.HAT.801-37091, COA.HAT.768-36159,

COA.HAT.733- 34800.III./36-3415, COA.AE.SAMD.III./85-8575.

2. Kitap ve Makaleler

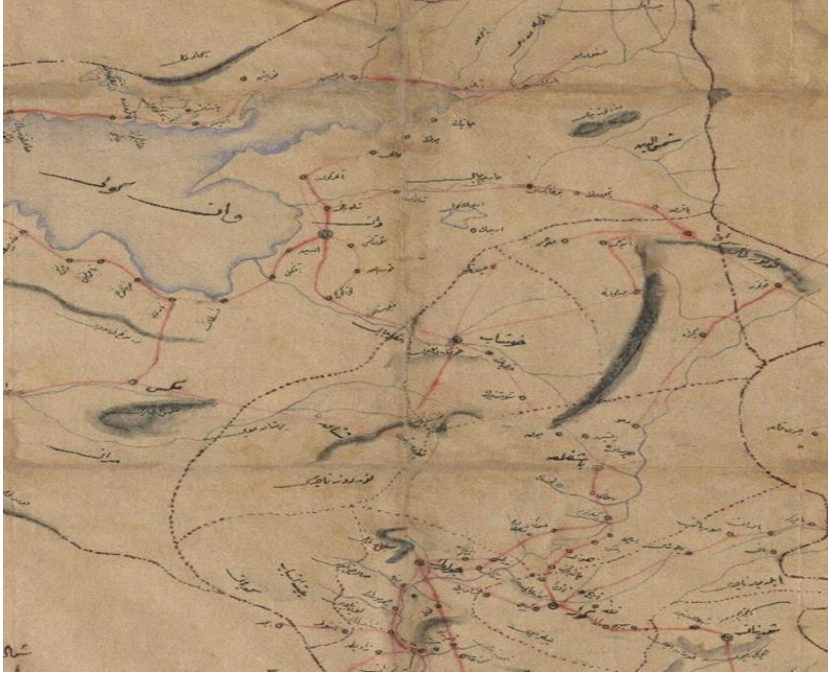
- Akgündüz. A. (1991). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. 4. Kitap 1. Kısım. İstanbul: OSAV.
- Ali Emir-î Âmidî. (2012). Âmid Şehrinin Sûret-i Feth ve Teshîri. Aşan, A.(Haz.), *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (7), 263-264.
- Beksaç. A. E. (2008). Safevîler. *DİA*, 35, 452-455.
- Celâl-Zâde Mustafa. (1990). *Selîm-nâme*. Uğur, A. ve Çuhadar, M. (Haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ebu Bekr-i Tihranî. (2001). *Kitab-ı Diyarbekriyye*. Öztürk, M.(Çev.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erzen, A. (1992). *Doğu Anadolu ve Urartular*. Ankara: TTK.
- Ezin. Z. (2007). *Osmanlı Klasik Döneminde Van Gölü Havzasında Yaşanan Ayaklanma ve Eşkîyalık Hareketleri*. (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Evliyâ Çelebi (2012). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 4*. Kahraman. S. A.- Dağlı. Y.(Haz.). İstanbul: YKY.
- Frich.(1334). *Kürdler (Tarihî ve İçtimaî Tedkikat)*. İstanbul.
- Göyünç, N. (1997). Van. *İA*, 13, 198-210.
- Hakan, S. (2002). *Müküs Kürt Mirleri Tarihi ve Han Mahmud*. İstanbul: Peri Yayınları.
- Hamdullah Mustevfî Kazvinî. (1983). *Nüzhetu'l- Kulüb*. Londra.
- Hrand D. A. (1966). Aktamar Kilisesi. *İÜEFTD*, 16 (21), 6-10.
- İbn-İ Nuh. (2003). *Van Tarihi*. Tekin. Z.(Haz.), Van: Ahenk Yayınevi.
- İdris-İ Bitlisî. *Heşt Bihişt*. 1, Karataş. M.- Kaya. S.- Baş. Y.(Haz.), Ankara: BETAV.
- Kılıç, O. (1997). Van Ulu Camii'nin Tarihi Hakkında. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 130, 56-60.
- Kılıç, O. (1997). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*. Van: Van Belediye Başkanlığı.
- Kılıç, O. (2008). Osmanlı Devleti Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Nasıl Yönetti?. *Tarih Bilinci Dergisi*, 3, 20- 32.
- Kılıç, O. (2012). Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevâcib Defterleri. *OTAM*, (31), 94-128.
- Kılıç, O. (2012). Van. *DİA*, 42, 505-510.
- Kılıç, O. (2018). *Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlisi ve Kürtler*. Bursa.
- Kodaman, B. (1986). *Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdarî Durumu*. Ankara: Birlik Yayınevi.
- Kütükoğlu, B. (1993). *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri (1578-1612)*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

- Millingen, M.F. (1998). *Kürtler Arasında Doğal Yaşam*. Mestçi. N.(Çev.), İstanbul.
- Mustafa Nuri Paşa. (2008). *Netâyicü'l-Vukû'ât Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi*. 1-4, Kurt. Y.(Haz.). Ankara: Halk Kitabevi.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede. (1990). *Müneccimbaşı Tarihi*. Erünsal. İ.(Çev.), İstanbul.
- Pitcher. D. E. (2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*. Tırnakçı. B. (Çev.), İstanbul: YKY.
- Sevgen, N. (1960). *Hoşab Kalesi*. 1, 139- 142.
- Süleyman Sabri Paşa. (1937). *Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tetebbuat*, İstanbul.
- Sümer, F. (1984). *Karakoyunlular*. Ankara: TTK.
- Sümer, F. (1990). *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*. Ankara: TTK.
- Şemsettin Sâmî. (1316). Mahmudî. *Kâmûsu'l-A'lâm*. 6, 4230-4231.
- Şen. Y. (2018). Osmanlı Arşiv Kayıtlarında Mahmudî Beyliği, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Talay, A. (1988). *Bizim Eller Van*. Ankara: Van Belediye Başkanlığı.
- Tekin, R. (2009). İdris-i Bitlisî ve İdrisiyye Medresesi Mevkufatı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (40), 235-242
- Tekin, R. (2000). *Ahlat Tarihi*. İstanbul: OSAV.
- Top, M. (1998). *Hoşab'taki Mahmudî Beylerine Ait Mimarî Eserler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turan, O. (1980). *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, Ş. (1961). *XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı*. Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı, Erzurum.
- Turan, Ş. (1994). Edirne Antlaşması. *DİA*, 10, 442-443.
- Uluçam. A. (1998). Hoşab Kalesi. *DİA*, 18, 247- 248.
- Urfalı Mateos. (1987). *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. Hrant D. Andreasyan. (Çev.), Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı. İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK.
- Yinanç, M. H. (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. Ankara: TTK.
- V. Minorsky. (1997). Kürtler. *İA*, 6, 1103- 1110.
- Van vilayet salnâmesi 1315 (1899), Ankara 1995.
- Salnâme (T.C. Devleti), 1926-27, Ankara 1927.
- Van İl Yıllığı, İstanbul 1973.

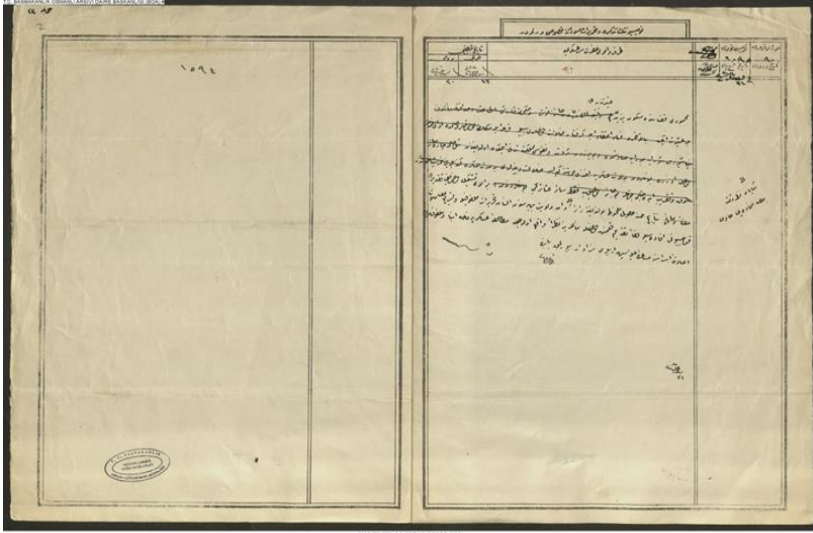
EKLER

Resim I: Hoşap Kalesi'nin Genel Görünümü

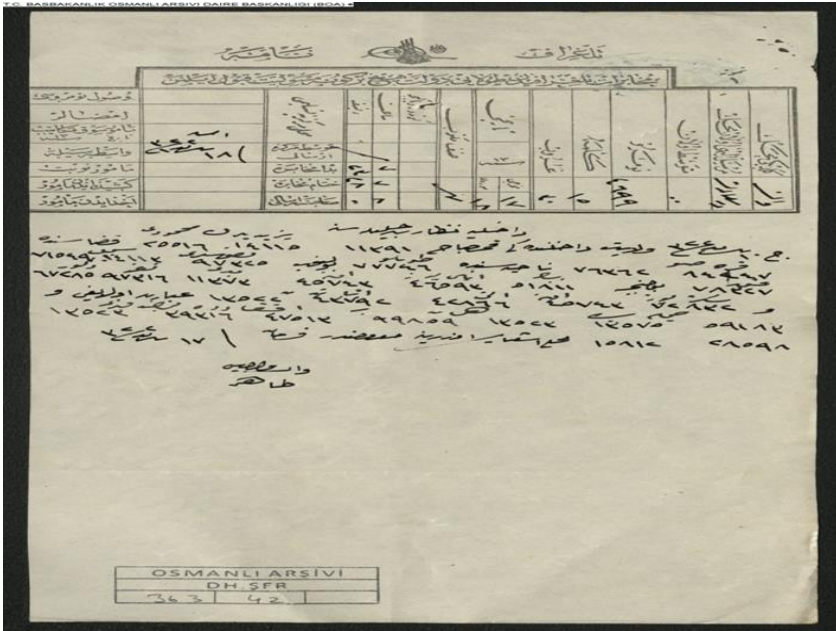

Belge I: Osmanlı Dönemi Van Haritası

DH.TMK.11.00249.00033.001

Belge II: Mahmudi kazasındaki Yezidi Aşireti Müslüman olduğundan nüfus kütüklerine Müslüman yazılması ve diğer aşiretler gibi bir alay teşkil edilmesi lüzumu.

DH.SFR.00363.00042.001

Belge III: Yezidilerin, Mahmudi kazasının Karasu nahiyesinde topluca nüfuslarının sicill-i atik mucebince bin iki yüz on yedi zükur ve sekiz yüz on altı inastan ibaret olduğu.(Van)